

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development R & D) มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี 3) เพื่อทดลองใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี 4) เพื่อประเมินผลปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี มีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) วิจัย (Research) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพัฒนาหลักสูตรโดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับนโยบายทางการศึกษา ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ ศึกษาพิเศษ ผู้อำนวยการโรงเรียน เจ้าคณะตำบลหนองผึกนาก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ประธานกรรมการศึกษาโรงเรียนวัดหนองโรง ครูผู้สอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สอบถามนักเรียน แล้วนำมาพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง และปรับปรุงหลักสูตรฉบับร่าง จากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อแนะนำ ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดหนองโรง อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 18 คน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามความคิดเห็น หลักสูตรฉบับร่างซึ่งประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล แผนการจัดการเรียนรู้ แบบสังเกตพฤติกรรมทางกาย วาจาในระหว่างเรียน แบบสังเกตพฤติกรรมการณ์ศีลบารมี แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบสอบถามเจตคติต่อหลักสูตร ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าสถิติร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สถิติทดสอบที (t - test dependent) และวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แล้วนำผลจากการประเมินมาปรับปรุงเป็นหลักสูตร

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development R & D) โดยปรากฏผลซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีหลักสูตร แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับศีลบารมี สัมภาษณ์แนวคิดในการจัดทำหลักสูตรกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากแบบสอบถามพร้อมทั้งปัญหาความต้องการในการพัฒนาหลักสูตร ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องการให้มีการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี เพราะสถานศึกษาต่าง ๆ ในปัจจุบันนี้นั้นเด็กนักเรียนโดยทั่วไปยังขาดในเรื่องของการพัฒนาคุณธรรมในด้านศีลบารมีที่ถูกต้องและจริงจัง และยังพบอีกว่าในการสอบถามนักเรียน จำนวน 18 คนนั้น นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง 12 คน คิดเป็นร้อยละ 66.67 และเป็นเพศชาย จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 33.33 ส่วนใหญ่มีอายุ 12 ปี คิดเป็นร้อยละ 66.67 ส่วนใหญ่ได้เข้ามาศึกษาในสถานศึกษาแห่งนี้เป็นเวลา 8 ปี จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 88.89 ส่วนใหญ่บิดาประกอบอาชีพรับจ้าง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 61.11 มารดาประกอบอาชีพรับจ้าง ลูกจ้าง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 66.11 นักเรียนเคยศึกษาหรือเรียนเพื่อพัฒนาคุณธรรมด้านศีลมี จำนวนเท่าๆกันคือเคยเรียน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 และไม่เคยเรียน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 ส่วนความต้องการในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและพฤติกรรมทางกาย วาจาตามหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 61.11 ส่วนความต้องการในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมตามหลักสูตรเรื่องที่นักเรียนสนใจมากที่สุดคือ พุทธสาวก และการบำเพ็ญศีลบารมี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00 ในเรื่องพฤติกรรมทางกายวาจา นักเรียนต้องการปฏิบัติเกี่ยวกับ การนิมนต์พระหรือเชิญวิทยากรผู้มีความรู้ ความชำนาญมาบรรยาย – สาธิตการฝึกสมาธิ เจริญภาวนา จำนวน 18 คนคิดเป็นร้อยละ 100.00 นอกจากนี้ความต้องการสื่อประกอบการเรียนการสอนก็ต้องการเกี่ยวกับ นิทานชาดกประกอบภาพ ซีดี สดทำเวลาที่ใช้สอนนักเรียนต้องการให้มีการเรียนการสอน 2 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 100.00

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า การสร้างองค์ประกอบหลักสูตรฉบับร่าง ผู้วิจัยได้นำผลแนวคิด ทฤษฎี หลักการ และข้อมูลพื้นฐาน โดยสำรวจความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้อง นักเรียนมาเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย ความนำ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหาสาระ ระยะเวลา คำอธิบายรายวิชา การจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้และการวัดและประเมินผล ส่วนแผนการจัดการเรียนรู้ มี 9 แผน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 ประวัติพระพุทธเจ้า

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 ประวัติพุทธสาวก (องค์ลีมาล)

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 ประวัติพุทธสาวก (สามเณรราหุล)
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4/5 ศิลปกรรม
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6 ชาดกศิลป์ (พญาวานร)
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 ชาดกศิลป์ (ภริทัตต์นาคราช)
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 8 หัวข้อธรรมที่สงเคราะห์กับศิลปกรรม
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 9 การบำเพ็ญศิลปกรรม

3. การทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศิลปกรรม ได้ทำการทดลอง 7 สัปดาห์ ๆ ละ จำนวน 14 ชั่วโมงโดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานกรรมการใช้หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศิลปกรรมออกเป็น 4 ขั้นตอนตามพุทธวิธี ดังนี้

1. สันทศนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
2. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา ระวังให้แกลัวกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่ท้อถอยและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก
4. สัมปหังสนา ซโลมใจให้เข้มแข็ง ระวัง เบิกบาน พึงไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับการปฏิบัติ

อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ได้ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ กล้าหาญ ระวัง หรือ ชี้ชัด เจริญธรรม ผูกคิด เบิกบาน

จากการนำหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศิลปกรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 18 คน โดยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปกรรมมากขึ้น พร้อมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางกาย วาจา ไปในทางที่ดี

4. การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

4.1 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ผู้วิจัยได้ทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศิลปกรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สรุปผลได้ดังนี้

4.1.1 ผลการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พบว่าหลักสูตรมีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 นั่นคือ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรฉบับร่าง ว่าควรปรับปรุงในเรื่องของเนื้อหาให้เหมาะสมกับเวลาในการจัดกิจกรรม ด้านกิจกรรมควรเน้นให้มีความหลากหลาย และเน้นเกี่ยวกับเรื่องศิลปกรรมมาก ๆ พร้อมทั้งได้แนะนำว่าข้อมูลที่นำมาจากที่ต่าง ๆ นั้นควรมีที่มาหรือแหล่งข้อมูลให้ชัดเจนด้วย จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรฉบับร่างเพื่อพัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตร

4.1.2 ความรู้เกี่ยวกับศีลบารมี หลังใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.3 พฤติกรรมระหว่างการเรียน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ แผนที่ 1-9 ภาพรวมของการประเมินอยู่ในระดับมาก

4.1.4 เจตคติของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่านักเรียนมีเจตคติต่อหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.92) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เนื้อหาในหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าตั้งใจที่มีโอกาสได้เรียนและร่วมกิจกรรม ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.46) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ เข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น เพราะเวลาที่ใช้เรียนน้อยนักเรียนยังไม่เกิดความคิดลึกซึ้งถึงขนาดที่จะเข้าใจตนเองได้ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 0.43)

4.2 การปรับปรุงหลักสูตร ภายหลังจากนำหลักสูตรไปทดลองใช้แล้ว ผู้วิจัยได้พบข้อควรแก้ไขและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตร โดยเฉพาะในเรื่องของเนื้อหาและเวลาในหน่วยที่ 1 ศาสดาเอกของโลก เนื้อหาเกี่ยวพุทธประวัติตัดเรื่องการแสดงพระธรรมเทศนาออก และเนื้อเรื่องในพุทธสาวก องคุลิมาลและสามเณรราहुล ก็ตัดเนื้อหาที่เยิ่นเย้อออกยังคงใจความสำคัญเอาไว้ เพราะเวลาที่กำหนดไว้ 3 ชั่วโมง และเพิ่มเวลาในหน่วยที่ 5 มัชฌิมาปฏิปทาเป็น 5 ชั่วโมงเดิมกำหนดไว้ 3 ชั่วโมง นักเรียนจะได้บำเพ็ญศีลบารมีได้มากขึ้น และได้ทบทวนความรู้ในแผนการจัดการเรียนรู้ด้วย

อภิปรายผล

จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีประเด็นสำคัญที่จะอภิปรายผล ในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. จากผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยสำรวจความต้องการ ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและนักเรียนพบว่า ปัญหาทั่วไปของนักเรียนในปัจจุบันนี้ขาดการพัฒนาในด้านศีลเป็นอย่างมาก เพราะสถานบันการศึกษาในแต่ละแห่งนั้นยังไม่ได้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าวได้อย่างเต็มกำลังความสามารถที่สถานศึกษาแต่ละแห่งมีอยู่จึงเป็นผลให้นักเรียนนั้นไม่ได้รับการพัฒนาด้านศีลเท่าที่ควร เมื่อเป็นดังนี้แล้วผลที่ตามมาคือนักเรียนเป็นผู้ที่ขาดโอกาสในการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในเรื่องดังกล่าวข้างต้น ความต้องการเบื้องต้นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์และความต้องการของนักเรียนจากแบบสอบถาม ซึ่งทั้งสองส่วนต้องการให้มี

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลขึ้นมาในเรื่องนี้นั้นตรงกับแนวคิดที่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 หน้า 4) ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่มุ่งเน้นผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เห็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ ยังเปิดโอกาสให้สถานศึกษากำหนดการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทและจุดเน้นของตนเอง ในการพัฒนาหลักสูตรแต่ละครั้งนั้นต้องดูที่ความต้องการและความเหมาะสมจากหลาย ๆ ส่วนและปัจจัยด้านต่าง ๆ มากมาย หลักสูตรนั้นจึงจะสำเร็จไปได้ด้วยดี ในส่วนของเนื้อหา หลักสูตรดังกล่าวข้างต้นนั้น ควรให้ผู้เรียนได้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักธรรมที่ เกี่ยวข้องกับศีลบารมีไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และในส่วนตัวด้านการนำเทคนิค กระบวนการสอนของพุทธองค์มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรจัดให้มีการยกตัวอย่าง กรณีศึกษา การแบ่งกลุ่ม ปฏิบัติกิจกรรมเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการปฏิบัติจริงให้มากขึ้น กิจกรรมที่มีส่วนที่จะกล่อมเกล่าจิตใจให้นุ่มเอียงไปในแนวทางของพระพุทธองค์ มีการร่วมมือ ร่วมใจในการกระทำงาน ต้องเป็นเรื่องที่นักเรียนให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ในปัจจุบัน สื่อที่ทำให้เกิดการอยากเรียนรู้ด้วยตนเอง เน้นกิจกรรมที่ทำให้เห็นคุณค่าว่ามี ประโยชน์กับตนเอง ส่วนที่จะทำให้เด็กเกิดศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์นั้นก็ต้องใช้เวลา อย่างต่อเนื่องและผ่านการสัมผัสทางกายด้วยตนเอง เพราะการฝึกตัวเองทางด้านกาย วาจา เป็น การกระทำที่ต้องติดต่อกันเป็นนิสัย ต้องใช้เวลาจึงจะพอเพียงในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือ เจตคติ ส่วนด้านการวัดและประเมินผล ควรมีการประเมินจากแบบทดสอบและแบบประเมินตาม สภาพจริง มีการติดตามผลเป็นระยะไม่ควรปล่อยให้ระยะเวลาห่างกันมากจึงจะพอเพียงใน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเจตคติได้

2. จากการสร้างหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 องค์ประกอบของหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา คำอธิบายรายวิชา การจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล จากผลการวิจัยพบว่า การร่าง หลักสูตรมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 แสดงว่า เป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งเป็นไป ตามหลักการของการสร้างหลักสูตร เพราะแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรได้ยึดหลักของ การพัฒนาหลักสูตรของทาบา (Taba, 1962, p.14) และโบแชมพ์ (Beauchamp, 1975, p. 1) ที่ กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาหลักสูตรต้องคำนึงการตามลำดับขั้น โดยขั้นตอนของไทเลอร์ เริ่มจาก การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินผล ส่วน ขั้นตอนของทาบาเริ่มจาก การวิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดจุดประสงค์ของการศึกษา การคัดเลือกเนื้อหาวิชา จัดลำดับขั้นตอนของเนื้อหาคัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ ประเมินผล และแนวทางปฏิบัติและตรวจสอบสอดคล้องกับวิจิตร อวาทกุล (2540, หน้า 141-142) ที่กล่าวว่า การสร้างและการพัฒนาหลักสูตรมีสิ่งที่ต้องคิดและยึดถือเป็นหลัก 4 ประการ คือ 1)การกำหนด

ความมุ่งหมาย นโยบายของหลักสูตร 2) การบรรจุวิชาต่าง ๆ ลงในหลักสูตร เลือกวิชา จัดเนื้อหา วิทยาการ กิจกรรมเทคนิค วิธีการฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเกิดการพัฒนาจนบรรลุวัตถุประสงค์ 3) การนำหลักสูตรไปดำเนินการ หรือบริหารหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 4) การประเมินหลักสูตร เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขในทุก ๆ ด้านนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาประนอม ทองไพบุลย์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง การลดทุกข์ เพิ่มความสุข สำหรับ อุบาสก อุบาสิกา และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสมชาย เฝียะผาบ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง ศาสนพิธี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระมหาสิริชัย เสรีไครวัฒน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรมค่ายคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดเก่ง กัลยาณกิตติคุณ (2550, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง มุสาวาท กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระใสว สีปัญญา (2550, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การเจริญสติ เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต หลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่มีจุดมุ่งหมายและมีลำดับขั้นตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) สร้างหลักสูตรฉบับร่าง 3) ทดลองใช้หลักสูตร และ 4) ประเมินและปรับปรุง ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย ความนำ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม เนื้อหาสาระ วิธีการฝึกอบรม สื่อ และวัสดุอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล โดยเนื้อหาของหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือ ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม

3. จากผลการนำหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 18 คน โรงเรียนวัดหนองโรง ได้ดำเนินการใช้หลักสูตร ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2552 ระยะเวลา 7 สัปดาห์ จำนวน 14 ชั่วโมง โดยได้ดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 9 แผน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความสนใจ ตั้งใจและมีความกระตือรือร้นในการเรียน ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม ตรงตามแผนการจัดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ มีการศึกษาแสวงหาความรู้จากเอกสาร สื่อ และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในการจัดการเรียนรู้ มีการฝึกสวดมนต์ ไหว้พระกราบพระรัตนตรัยเป็นประจำก่อนที่จะเรียนนับเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ได้เคยใช้ได้ผลมาแล้ว ทำให้จิตใจของนักเรียนมีแนวโน้มมาทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีการแนะนำให้ความรู้แก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีความคุ้นเคยได้รับการผ่อนคลายในบรรยากาศของการเรียนที่เป็นกันเองนักเรียนไม่เครียดพร้อมที่จะทำกิจกรรมในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี เป็นผลให้นักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจ มีเจตคติที่ดีและเกิดจากการได้ยินได้ฟัง และ

ได้ทำ ทำให้เกิดการเรียนรู้ความแผนการจัดกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและถูกต้อง เนื่องด้วยหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมีที่พัฒนาขึ้นมาในนั้นมีกิจกรรมที่ทำให้กาย วาจา สงบทำให้นักเรียนเกิดความตั้งใจใน เนื้อหาสาระที่น่าสนใจ ผลที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์กับตัวนักเรียนทั้งสิ้น และนักเรียนสามารถนำสิ่งที่ได้พัฒนาขึ้นคือศีล ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การพัฒนาเรื่องศีลบารมีแก่นักเรียนทุกระดับชั้นนั้นต้องใช้วิธีการ และเทคนิคพร้อมทั้งผู้ที่ผ่านการปฏิบัติในด้านศีลมาพอสมควร ในการถ่ายทอดจึงจะสามารถพัฒนาได้อย่างถูกต้อง ถูกต้องและ ถูกเวลา พร้อมทั้งต้องอาศัยเวลาที่เหมาะสมในการพัฒนาอีกด้วยซึ่งในเรื่องนี้นั้นสอดคล้องกับ แนวคิดของวิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล (2544, หน้า 82-83) ที่กล่าวว่า การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนั้นต้องใช้หลักสูตรพิเศษโดยเฉพาะและต้องประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลายต้องใช้กลยุทธ์ในการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาหลักสูตรและใช้เทคนิคการสอนที่สามารถกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้อย่างต่อเนื่องไม่เบื่อ เทคนิคการสอนทั้งหมดเป็น กระบวนการพัฒนานักเรียนอย่างเต็มศักยภาพและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของอุไร อินยารักษ์ (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดการสอนด้วยวิธีบทบาทสมมติและ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับมัธยมศึกษา พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มี พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความสามัคคีสูงกว่าการสอนแบบ ปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของจิราพร แสงนิรันดร์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานเพื่อพัฒนาเหตุผล เชิงจริยธรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบผสมผสานมีเหตุผลเชิง จริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบผสมผสานอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับการนำหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่วรรณาสุติวิจิตร (2541, หน้า 18-20) ได้รวบรวมถึงกลวิธีและอธิบายการสอนกล่าวไว้ว่า การสอนมี การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ มีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา มีการใช้อุปกรณ์ การสอนซึ่งทำให้การสอนนั้นมีประสิทธิภาพและคุณภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับผลงานวิจัย ของพระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่ายคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ที่ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนมี ความสนใจและตั้งใจในการเรียนรู้ทำให้เกิดความรู้อย่างเข้าใจ มีความสนุกสนานในการร่วม กิจกรรมและสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี และยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระไสว สปีญหา (2550, บทคัดย่อ) ที่ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปีมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้

นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของการเจริญสติพร้อมกันนี้ยังได้ส่งผลให้นักศึกษามีความสนุกสนานในการเข้าร่วมกิจกรรมโดยที่ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายหลังจากพบว่านักศึกษามีเจตคติในระดับมากต่อหลักสูตรฝึกอบรม

4. จากผลการประเมินและการปรับปรุงหลักสูตร

ผู้วิจัยได้แบ่งการประเมินและการปรับปรุงหลักสูตรออกเป็น 3 ระยะ คือ การประเมินผลก่อนกับหลังการใช้หลักสูตร การประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร และการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร

4.1 จากผลการประเมินผลก่อนกับหลังการใช้หลักสูตร ผลการประเมินความรู้เกี่ยวกับศีลขันธ์ พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งหมายความว่าหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลขันธ์มีกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ทำให้นักเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนได้ฝึกกาย วาจาให้เรียบร้อย สงบเสงี่ยม ทำให้มีสมาธิในการเรียน มีความตั้งใจ สนใจในการเรียนอย่างต่อเนื่องและอีกส่วนหนึ่งวิธีการสอนตามแนวของพระพุทธองค์ทำให้นักเรียนเห็นความจริงและความง่ายในหลักของศีลขันธ์และได้นำไปประพฤติปฏิบัติตามที่ได้อ่านรู้และมีความเข้าใจ ส่วนสื่อและอุปกรณ์ในการนำเสนอมีผลในการสร้างความสนใจให้กับนักเรียน จึงทำให้นักเรียนเกิดปัญญาซึ่งได้จากการฟัง ได้จากการคิดและได้จากการปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ วรรณ สติวิจิตร (2541, หน้า 18-20) ที่ได้รวบรวมเกี่ยวหลักการสอน เพื่อนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหา คือ ปัญญา เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน วิธีสอน อูบายและกลวิธีต่าง ๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอนและอิสรภาพในทางความคิดเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่ายคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ได้แบ่งเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็น ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรมซึ่งมีแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 11 แผน และนำการบรรยาย สาธิต และฝึกปฏิบัติจริง ตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและตั้งใจสามารถปฏิบัติกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของกระบวนการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสมชาย เมียะผาบ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง ศาสนพิธีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ที่ได้จัดการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริงมีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรมทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตั้งใจในการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถปฏิบัติกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของกระบวนการ

ฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังคงสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดเก่ง กัลยาณกิตติคุณ (2550, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่อง มุสาวาท กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้จัดการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริงมีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและตั้งใจในการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของกระบวนการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และในเรื่องนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระใส สืบปัญหา (2550, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต หลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ที่ได้จัดการเรียนการสอนให้มีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรมทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและตั้งใจในการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 จากผลการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร ผลการสังเกตพฤติกรรมระหว่างการอบรม พบว่านักเรียนมีพฤติกรรมระหว่างเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก ซึ่งหมายความว่าวิธีสอนตามหลักสูตร ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากนักเรียนมีความศรัทธาผู้สอนที่สามารถชี้เหตุที่ผลของศิลปะการมีได้ชัดเจนจนได้รับความรู้ความเข้าใจและได้บำเพ็ญศิลปะการมีจริง พร้อมทั้งได้จากการคิดวิเคราะห์ จากสื่อตัวอย่าง ที่แสดงให้เห็นคุณค่าของการมีศิลปะการมีและโทษของการละเมิดศิลปะและโทษของการไม่ได้รับการพัฒนาให้เกิดศิลปะการมีเท่าที่ควร เพราะหากว่าผู้เข้ารับการอบรมเห็นคุณค่าในสิ่งที่ได้ทำ เห็นประโยชน์และโทษในสิ่งที่ได้รับการพัฒนาและขาดการพัฒนาด้านศิลปะการมี ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพฤติกรรมทางกาย วาจาและเจตคติไปในทางที่ดีด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544 ก, หน้า 9,51) ที่ได้กล่าวถึงลักษณะการสอนแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิชาประเภทชี้แจงข้อเท็จจริง หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความสนใจในข้อเท็จจริง และการสอนที่มุ่งเน้นด้วยคุณค่าในทางปฏิบัติ จะทำให้เกิดความรู้สึกรับรู้เห็นคุณค่าความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธา ที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติด้วยวิธีการให้เกิดปัญญาและวิธีการสอนที่ทำให้เกิดปัญญาคือต้องสอนให้คนเกิดสัมมาทิฐิ เพราะทำให้การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออกหรือการปฏิบัติต่าง ๆ ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลนำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายรูปแบบ วิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสให้เข้าใจหลักธรรม คือ ใช้แบบสากัจฉา หรือ การสนทนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด ส่วนกลวิธีอุบายที่ใช้ในการสอนสรุปได้คือ การยกอุทาหรณ์ เล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การทำคนเป็นตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัย

ของ ดนุพล สุนทรรัตน์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเอกชน ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรเสริมเป็น การจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนให้เป็นผู้กระทำ (active learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (self-directed learning) ทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson, & Johnson, 1994, p. 60) ที่กล่าวว่า การเข้ากลุ่มฝึกอบรม โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ได้ปฏิบัติด้วยตนเอง ได้มีการไต่ตรอง ได้มีการใช้ทักษะ การทำงานกลุ่มต่าง ๆ สามารถช่วยสร้างและพัฒนากระบวนการในการเปลี่ยนความเข้าใจ ความรู้ความคิด (cognitive) เจตคติ (attitude) และรูปแบบพฤติกรรม (behavioral pattern) สอดคล้องกับแนวคิดของสุพัญญา อันล้ำพูล (2544, หน้า 76) ที่กล่าวว่า การร่วมกิจกรรมกลุ่ม เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล เกิด การเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งสืบเนื่องมาจากการได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น และยังสามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

4.3 จากผลการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร ผลจากการสอบถามเจตคติที่มีต่อ หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เมื่อพิจารณาแล้ว พบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อ หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.92) เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ เนื้อหาในหลักสูตรรายวิชา พระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าตั้งใจที่มีโอกาสได้เรียนและร่วมกิจกรรม ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.46) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ เข้าใจตนเองและเห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น เพราะเวลาที่ใช้เรียนน้อยนักเรียนยังไม่เกิดความคิดลึกซึ้งถึงขนาดที่จะเข้าใจตนเองได้ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 0.43) ซึ่งหมายความว่า วิธีการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีล บารมี ทำให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีพฤติกรรมทางกาย วาจาที่เรียบร้อยระดับมาก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ นักเรียนได้เห็นความสำคัญของศีลบารมีและ การบำเพ็ญศีลบารมี มีบรรยากาศในการเรียนรู้ที่สงบ สุข อบอุ่นและเป็นกันเอง ทำให้เกิดเจต คติที่ดีต่อหลักสูตร ดังที่จิรพันธ์ บุญเรือง (2544, หน้า 44) ได้กล่าวถึง เจตคติว่า หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีระดับมากน้อยในด้านบวกหรือด้านลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจาก ประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคลนั้น และบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เป็นกันเอง ซึ่ง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนเจตคติก่อนจึงจะทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของอรรวรรณ ดวงสีใส (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการสอนโดยใช้โครงการเพื่อส่งเสริมความรู้เจตคติและ พฤติกรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลคูบัว

จังหวัดราชบุรี พบว่า หลังการทดลองใช้โปรแกรมนักเรียนมีคะแนนเจตคติในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดหนองโรง อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. ก่อนนำหลักสูตรไปใช้ควรศึกษารายละเอียดต่างๆ ของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรให้เข้าใจ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน
2. การนำหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี ไปใช้ ควรคำนึงถึงความแตกต่างของนักเรียนที่มีความสามารถแตกต่างกัน ควรมีการยืดหยุ่นโดยเฉพาะในเรื่องของเวลา ควรปรับเวลาให้เหมาะสมสอดคล้องกับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องใช้เอกสารประกอบการเรียนรู้ ควรมีความพร้อมในเรื่องของเอกสาร และควรมีเพียงพอกับจำนวนนักเรียน
4. หลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนาเรื่องศีลบารมี สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้กับทุกโรงเรียน เพราะการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร เป็นข้อมูลที่มาจากสภาพปัญหาที่พบโดยทั่วไป นอกจากนั้นยังสามารถนำวิธีการไปปรับใช้กับกิจกรรมการเรียนการสอนเนื้อหาสาระอื่นๆ ได้ตามความเหมาะสม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพียงชั้นเดียว ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังนักเรียนชั้นอื่นๆ
2. หลักสูตรในสถานศึกษาควรมีความสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ฉะนั้นหลักสูตรจะต้องมีการพัฒนาอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน